УДК 657.47

Сучасні системи калькулювання витрат у системі управлінського обліку підприємства

Вишневський Павло,
здобувач вищої освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

Анотація. *У роботі розглянуто сучасні системи калькулювання витрат та їх значення для формування собівартості продукції в умовах цифровізації та зростання конкуренції. Охарактеризовано ABC-костинг, директ-костинг, таргет-костинг і кайзен-костинг, а також обґрунтовано їх роль у підвищенні ефективності управління витратами та фінансових результатів підприємства.*
Ключові слова. *Калькулювання витрат; собівартість продукції; управлінський облік; ABC-костинг; директ-костинг; таргет-костинг; кайзен-костинг; цифровізація; оптимізація витрат; фінансова ефективність.*

Функціонування ефективної системи управління неможливе без оперативного доступу до валідних даних про виробничі затрати. Оскільки витрати є базисом для розрахунку собівартості, їх точний облік і аналіз стають головним інструментом впливу на рентабельність та загальну економічну результативність діяльності компанії. Система управлінського обліку інтегрує дані для формування як зовнішньої, так і внутрішньої звітності, забезпечуючи їх узгодженість із вимогами чинного законодавства та фінансових стандартів. Водночас управлінська звітність спирається на науково обґрунтовані принципи й методики, що дозволяють здійснювати якісний аналіз витрат і результатів діяльності підприємства.

Сучасна концепція калькулювання витрат в Україні активно розвивається завдяки дослідженням таких авторів, як П. Атамас [1], С. Голов [2], В. Грещак [3] та М. Маниліч [4]. Наукові погляди зазначених фахівців дозволяють комплексно оцінити еволюцію методів обліку витрат на вітчизняних підприємствах. Попри численні напрацювання, котрі суттєво збагачують теоретичну та практичну базу управління витратами, певна кількість питань, що стосуються оптимізації витрат та детального аналізу собівартості продукції, залишаються відкритими для обговорення.

Удосконалення систем калькулювання витрат є ключовою умовою ефективного функціонування підприємств у динамічному економічному середовищі. Це стає особливо важливим на тлі трансформації економічної моделі, посиленої конкуренції на ринку та активного впровадження цифрових технологій у бізнес-процеси. Скорочення тривалості ринкової життєздатності

продукції у поєднанні з волатильністю економічної кон'юнктури детермінують необхідність удосконалення механізмів адміністрування виробництва. За таких обставин об'єктивна діагностика ефективності технологічних ланцюгів стає базовою умовою збереження конкурентоспроможності підприємства. Навіть незначні помилки у визначенні собівартості продукції можуть призвести до фінансових втрат, наприклад, до збільшення виробництва збиткових товарів або необґрунтованої відмови від вигідних продуктів, що негативно впливає на фінансові результати підприємства.

Для успішного управління витратами важливо не лише розуміти загальні принципи калькулювання, а й знати особливості сучасних методів обліку та їх вплив на фінансові результати. У таблиці 1 наведено основні системи калькулювання витрат - ABC-костинг, директ-костинг, таргет-костинг та кайзен-костинг - із характеристикою їх принципів, ролі у підвищенні ефективності управління та основних переваг для фінансових показників підприємства. Такий підхід дозволяє наочно порівняти методи та оцінити доцільність їх застосування в різних виробничих і стратегічних умовах.

Таблиця 1 - Сучасні системи калькулювання витрат та їх роль у підвищенні ефективності управління підприємством

Система калькулювання	Основні принципи	Роль у підвищенні ефективності управління	Переваги для фінансових результатів
ABC-костинг	Розподіл накладних витрат за видами діяльності	Точне визначення собівартості, оптимізація ресурсів	Підвищує прозорість витрат, допомагає приймати обґрунтовані управлінські рішення
Директ-костинг	Включає лише змінні витрати, постійні списуються на період	Аналіз маржинального доходу, контроль прибутковості	Дає змогу швидко оцінювати прибутковість продукції та приймати рішення щодо обсягів виробництва
Таргет-костинг	Формування собівартості на основі ринкової ціни та прибутку	Планування витрат, підвищення конкурентоспроможності	Забезпечує контроль допустимих витрат і ефективне використання ресурсів
Кайзен-костинг	Постійне зниження витрат через безперервне вдосконалення	Підвищення ефективності виробництва, довгострокова рентабельність	Сприяє систематичному зниженню витрат і підвищенню фінансової стійкості підприємства

Джерело: узагальнено на основі [5, 6]

У цьому контексті традиційні методи калькулювання витрат, що ґрунтуються на загальних або нормативних підходах, дедалі частіше доповнюються сучасними інструментами управлінського обліку. Нові концепції спрямовані на точніший і ефективніший розподіл непрямих витрат, що забезпечує більш об'єктивну оцінку собівартості конкретного продукту або послуги. Особливої уваги заслуговує методика калькулювання за видами діяльності (ABC-costing), яка дозволяє детально відслідковувати структуру

витрат і корелювати їх із конкретними бізнес-процесами. Це значно підвищує точність і достовірність фінансового аналізу, що особливо важливо за умов збільшення частки непрямих витрат у загальній структурі витрат підприємства, коли традиційні методи стають менш ефективними. Використання таких інструментів відкриває нові можливості для оптимізації фінансових ресурсів, підвищення ефективності управління та зміцнення конкурентних позицій організації.

Система директ-костинг базується на розподілі витрат на змінні та постійні, включаючи до собівартості продукції лише змінні витрати, тоді як постійні витрати відносяться до витрат періоду та списуються безпосередньо на фінансовий результат. Такий підхід дозволяє визначати маржинальний дохід, аналізувати точку беззбитковості та приймати обґрунтовані рішення щодо оптимального обсягу виробництва і цінової політики підприємства. Директ-костинг є важливим інструментом оперативного управління та контролю витрат [5].

Метод таргет-костинг (target-costing) передбачає визначення допустимої ціни нового продукту та максимальної собівартості, після чого продукт розробляється з урахуванням встановлених цільових параметрів. На відміну від традиційного підходу «витрати + націнка», у межах таргет-костингу спочатку визначається конкурентна ціна і бажаний прибуток, а потім розраховується допустимий рівень витрат. У разі перевищення цільових витрат підприємство оптимізує виробничі процеси, конструкцію продукту або логістику, що сприяє підвищенню його конкурентоспроможності.

У системі стратегічного управління витратами важливе місце належить кайзен-костингу (kaizen costing), який ґрунтується на принципах поступового й постійного зниження витрат у процесі виробництва шляхом безперервного вдосконалення технологій, організації праці та ефективного використання ресурсів. На відміну від таргет-костингу, що застосовується переважно на етапі проєктування продукції, кайзен-костинг використовується під час серійного виробництва і спрямований на досягнення довгострокового ефекту через систематичні вдосконалення.

Отже, сучасні системи калькулювання витрат дозволяють більш точно визначати собівартість продукції, оптимізувати використання ресурсів і контролювати прибутковість окремих товарів та виробничих процесів. АВС-костинг забезпечує деталізований розподіл накладних витрат, директ-костинг дає змогу аналізувати маржинальний дохід і планувати обсяги виробництва, таргет-костинг орієнтований на формування цільової собівартості з урахуванням ринкової ціни, а кайзен-костинг сприяє безперервному зниженню витрат і підвищенню рентабельності.

Застосування зазначених методів у системі управлінського обліку підвищує ефективність управлінських рішень, забезпечує глибший аналіз витрат і дозволяє підприємствам швидше адаптуватися до змін економічного середовища. У сучасних умовах цифровізації використання таких систем є

важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності підприємств та забезпечення їх сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Атамас П.И. Управлінський облік / П.И. Атамас. – К.: ЦУЛ, 2009. – 440 с.

2. Голов С. Ф. Управлінський облік: підручник / С. Ф. Голов. - К.: Лібра, 2004. - 704 с.

3. Грещак В. М. Управління витратами: навч. сел. / М. Грещак, В.М. Гордієнко, А. С. Коцюба та ін. / Під. ред. М. Г Грещак. – М .: Вид-во "Либідь", 2008. - 264 с.

4. Маниліч М.І. Собівартість продукції: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / М.І. Маниліч, О.В. Миронюк. – URL: http://archive.nbuv.gov.ua

5. Скрипник М.І. Особливості калькулювання собівартості продукції з використанням «директ-костингу». Міжнародний збірник наукових праць. 2016. Випуск 1(16). С.263-272.

6. Сопко В.В. Петрик О.М. Облік витрат і калькулювання собівартості продукції у промисловості : навчальний посібник. Київ : Техніка, 2020. 112 с.

Abstract. *The paper examines modern cost accounting systems and their significance for product cost formation in the context of digitalization and increasing competition. The study characterizes ABC costing, direct costing, target costing, and kaizen costing, and substantiates their role in enhancing cost management efficiency and improving the financial performance of enterprises.*

Keywords. *Cost accounting; product cost; management accounting; ABC costing; direct costing; target costing; kaizen costing; digitalization; cost optimization; financial efficiency.*

Науковий керівник:
Сіренко Н.М.,
доктор економ. наук, професорка, завідувачка
кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Миколаївський національний аграрний університет